

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor: mgr Marcin Harasimowicz

Temat rozprawy: „Nowy model kary łącznej – wybrane zagadnienia materialnoprawne”

Promotor: Prof. zw. dr hab. Andrzej Zoll

Przedmiotem niniejszej dysertacji są wybrane zagadnienia materialnoprawne związane z instytucją kary łącznej, a w szczególności jej tzw. „nowym modelem”, który został wprowadzony do k.k. na mocy przepisów nowelizacji lutowej z 2015 roku¹. Przedmiotem badań uczyniono zagadnienia, które w ocenie Autora niniejszej pracy, wymagały pogłębionej analizy ze względu na ich doniosłość, jak również ich sporność w doktrynie i orzecznictwie.

Jednym z istotnych powodów wyboru takiego tematu dysertacji był brak konsensusu uczonych oraz judykatury co do zasadniczych, a częstokroć fundamentalnych, zagadnień wiążących się z teoretycznymi założeniami wskazanego mechanizmu redukcyjnego, jak również szeregiem kwestii natury dogmatycznej. Głęboki stan niedookreślenia tak istotnych kwestii jak charakter prawny, cel i funkcja przedmiotowej instytucji oraz niezadowolający stan dyskursu w tym zakresie doprowadził m.in. do funkcjonującego od dziesiątek lat sporu co do kierunku działania kary łącznej. Głęboko zakorzenione w poglądach wyrażanych na gruncie Kodeksu karnego z 1932 roku stanowisko, zgodnie z którym kara łączna jest ze swej istoty instytucją działającą wyłącznie na korzyść sprawcy, doprowadziło do wielu trudności interpretacyjnych, szczególnie widocznych na gruncie regulacji art. 89 k.k. Podjęcie próby analizy wybranych zagadnień przedstawionych w rozprawie wynika również z częstokroć prezentowanych w piśmiennictwie poglądów o braku wydanych w ostatnich latach prac dogmatycznych, w których przeprowadzono by dogłębną analizę szeregu kwestii spornych dotyczących instytucji kary łącznej. Parafrazując Mistrza Władysława Woltera, jedną z ambicji niniejszej pracy było udzielenie odpowiedzi na pytanie – czy kara łączna i związany z nią realny zbieg przestępstw rzeczywiście są nieskomplikowanymi instytucjami, o których wyłącznie trudno się pisze? Przeprowadzona w poszczególnych Rozdziałach pracy analiza doprowadziła do przekonania, iż jest wprost przeciwnie. Jak już wskazano, głęboki stan niedookreślenia fundamentalnych kwestii dotyczących analizowanej instytucji, jak również nakładające się nań kolejne nowelizacje, doprowadził do tego, iż przez dziesiątki lat dyskutowano o możliwości pogorszenia sytuacji prawnej skazanego na skutek wymiaru kary łącznej czy też możliwości łączenia kar pozbawienia wolności orzeczonych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania z takimi samymi karami o charakterze bezwzględny. Nie będzie przesadnym stwierdzenie, iż za Piętę Achillesową przepisów Rozdziału IX aktualnie obowiązującego Kodeksu można uznać m.in. regulację art. 89 k.k. Żaden przepis analizowanej instytucji nie wywoływał tylu kontrowersji, rozbieżnych poglądów doktryny i ciągłych wątpliwości oraz wiążących się z nimi, niejednokrotnie skrajnie przeciwnych, wypowiedzi Sądu Najwyższego². Na powyższy stan rzeczy niebagatelny wpływ miały, wręcz fundamentalne, zmiany wprowadzone do instytucji kary łącznej na skutek nowelizacji

¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015, poz. 396).

² Podkreślić jednak należy, iż zasadnicze wątpliwości wywoływał, także warunek nieprzedzielenia na gruncie regulacji art. 85 k.k. i jego poprzedników.

Kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 roku. Przedmiotowe zmiany tak dalece zaingerowały w podstawowe założenia co do modelu, podstaw, charakteru prawnego oraz celu i funkcji kary łącznej, że przeprowadzenie analizy wskazanych oraz wielu innych zagadnień, należy aktualnie uznać za konieczne.

Celem rozprawy jest dogmatyczna analiza regulacji Rozdziału IX k.k., jak również, w niezbędnym zakresie, przepisów Rozdziału 60 k.p.k. oraz regulacji dotyczących pozostałych mechanizmów redukcyjnych funkcjonujących na gruncie polskiego systemu powszechnego prawa karnego. w Rozdziale III pracy podjęto również rozważania mające na celu przeprowadzenie teoretycznoprawnej analizy (tzw. analizy dyrektywnej) regulacji art. 89 k.k. Decyzja o przedstawieniu rozważań o teoretycznoprawnej proveniencji co do dyrektywalnego charakteru, przede wszystkim przepisu art. 89 § 1 k.k., w zakresie funkcji pełnionej przez ten przepis w procesie interpretacji jednoznacznej zakresowo i treściowo normy wynika z kilku względów. Po pierwsze, w piśmiennictwie częstokroć wskazywano już na doniosłość tego typu analiz, w szczególności z punktu widzenia ich klarowności, jak również weryfikowalności przyjmowanych założeń na płaszczyźnie teoretycznej, a w konsekwencji wykładni apragmatycznej uzyskanej na płaszczyźnie dogmatycznej. Ponadto należy wskazać, iż ustalenie typu wyrażenia dyrektywalnego jakim był przepis art. 89 § 1 k.k. w dotychczasowych stanach prawnych oraz osadzenie tych rozważań na gruncie analizy strukturalnej normy prawnej (konceptji norm sprzężonych – sankcjonowanej, sankcjonującej i kompetencyjnej) pozwoliło odnieść się w sposób krytyczny do dominującego w orzecznictwie SN paradygmatu wykładniczego na gruncie stanu prawnego obowiązującego od 1 września 1998 roku do 7 czerwca 2010 roku. W pracy przyjęto również prezentowany w najnowszym piśmiennictwie i judykaturze pogląd odrzucający zasady *clara non sunt interpretanda i interpretatio cessat in claris*. W dysertacji przyjęto założenie, iż wykładnia (w ujęciu pragmatycznym) wymaga zastosowania wszystkich dyrektyw wykładni (językowej, systemowej oraz celowościowej) niezależnie od wyników uzyskanych na wcześniejszych płaszczyznach interpretacji – zgodnie z zasadą *omnia sunt interpretanda*. W konsekwencji w pracy kilkakrotnie prezentowane jest stanowisko zakładające konieczność odstąpienia od jednoznacznych wyników na płaszczyźnie wykładni językowej. Wskazanej dyrektywie interpretacji nadano oczywiście pierwszeństwo w ramach reguł procedury (kolejności stosowania dyrektyw wykładni), jak również wzięto pod uwagę jej charakter na gruncie prawa karnego ściśle związany z gwarancyjną funkcją tej dziedziny prawa. Prowadzone w pracy rozważania każdorazowo osadzone są w kontekście historycznym, systemowym, jak również zawarto w niej odniesienia do licznych poglądów wyrażanych dotychczas w piśmiennictwie oraz judykaturze.

Przechodząc do przedstawienia szczegółowej struktury dysertacji należy wskazać, iż niniejsza rozprawa składa się z trzech Rozdziałów, a w ich ramach dalszych Podrozdziałów.

Pracę rozpoczyna Rozdział zatytułowany „Kara łączna. Cel i funkcja, charakter prawny oraz dyrektywy wymiaru”. We wstępnej części przedmiotowego Rozdziału przywołane wybrane poglądy doktryny wskazujące na konieczność pogłębionej analizy szeregu kwestii związanych z analizowaną instytucją. w ramach początkowych rozważań odniesiono się również do otoczenia normatywnego kary łącznej, a to systemu mechanizmów redukcyjnych funkcjonujących w systemie powszechnego prawa karnego, który został oparty na zasadzie jedności czynu i przestępstwa. w ocenie Autora niniejszej pracy wskazane

powyżej kwestie miały zasadnicze znaczenie dla prowadzonych w dalszej pracy analiz. We wskazanym Rozdziale opisano pokrótce historyczny rozwój regulacji kary łącznej ze szczególnym uwzględnieniem prezentowanego na gruncie k.k. z 1932 r. oraz 1969 r. paradygmatu wykładniczego co do funkcji analizowanej instytucji w systemie mechanizmów redukcyjnych. Przyjęty, jak się wydaje m.in. z uzasadnienia samego Kodeksu karnego z 1932 roku, pogląd, zgodnie z którym kara łączna ze swej istoty miała prowadzić do redukcji na płaszczyźnie karnoprawnej dolegliwości przypisywanej sprawcy wielu przestępstw, pomimo licznych zmian wprowadzanych przez kolejne polskie Kodeksy karne (w szczególności k.k. oraz nowelę z listopada 2009 roku) przez dziesiątki lat był konsekwentnie prezentowany w piśmiennictwie oraz poglądach Sądu Najwyższego. Mając na uwadze powyższe, jak również wprowadzenie do regulacji k.k. przepisów art. 89 k.k., następnie uzupełnionego o § 1a oraz 86 § 1a k.k., podjęto próbę krytycznej analizy wskazanego stanowiska. w konsekwencji zaprezentowano stanowisko zdecydowanie odbiegające od dominującego w judykaturze poglądu na cel i funkcję kary łącznej. Przyjęte w niniejszej pracy założenie co do racjonalizacji wynikającej z zastosowania przedmiotowej mechanizmu redukcyjnego zasadza się na założeniu o neutralności kierunku działania kary łącznej. w konsekwencji zajęto stanowisko, iż racjonalizacja związana z orzeczeniem kary łącznej może doprowadzić zarówno do polepszenia, jak również pogorszenia sytuacji prawnej skazanego. Po przedstawieniu uwag historycznych co do regulacji ustawowej zawartej w k.k. z 1932 r. oraz 1969 r. przystąpiono do dogmatycznej analizy regulacji Rozdziału IX k.k., ze szczególnym uwzględnieniem nowelizacji z listopada 2009 roku oraz lutego 2015 roku. Na skutek powyższego przedstawiono stanowisko, które można ująć w sposób następujący – kara łączna stanowi jeden z mechanizmów redukcyjnych, które w swoim całokształcie ściśle związane są z problematyką rozgraniczenia tożsamości/wielości czynów oraz jedności i wielości przestępstw. Instytucja ta, stanowiąc mechanizm „domykający” ów system, może prowadzić do swoistych korekt, na płaszczyźnie wymiaru kary, wobec wcześniej zapadłych rozstrzygnięć. Głębokie powiązanie całego systemu mechanizmów redukcyjnych, jak również ich funkcja polegająca na całościowej ocenie całokształtu działalności przestępczej sprawcy, stanowiła jeden z zasadniczych argumentów decydujących o zajęciu takiego, a nie innego stanowiska co do charakteru prawnego omawianej instytucji. Kara łączna stanowi konstrukcję prawa karnego materialnego, niezwykle mocno związaną z płaszczyzną wymiaru kary. Należy jednak mieć na uwadze to, iż jednym z istotnych założeń prowadzonych rozważań była problematyka dyferencjacji w zakresie podstaw wymiaru kary łącznej. Innymi słowy, fakt, iż w analizowanym stanie prawnym podstawę orzekania kary łącznej stanowiły zarówno kary jednostkowe, jak i kary łącznej, nakazywał uwzględnienie przedmiotowej kwestii i odniesienie się doń. z uwagi na swoiste „oderwanie się” kary łącznej orzekanej na podstawie uprzednio wymierzonych kar łącznych od realnych zbiegów przestępstw leżących u ich podłoża, brak jest w takich układach procesowych możliwości oceny związków zachodzących między przestępstwami popełnionymi przez sprawcę. Kara łączna orzekana na podstawie wcześniej wymierzonych kar łącznych określona została mianem łączenia pewnych całości niepowiązanych ze sobą w żaden szczególnie sposób – poza osobą sprawcy. Wobec tego w pracy postulowano Rozdzielenie jednolitej na płaszczyźnie deskryptywnej instytucji (na wzór choćby regulacji Kodeksów karnych Ukrainy czy Federacji Rosyjskiej) na dwie odrębne instytucje o odmiennie określonych przesłankach, charakterze prawnym, celu i funkcji.

w pierwszym Rozdziale pracy podjęto również problematykę niezwykle sporną w judykaturze oraz piśmiennictwie, a to dyrektyw wymiaru kary łącznej. Szczególnym przedmiotem zainteresowania w ramach przedmiotowych rozważań była problematyka katalogu dyrektyw wymiaru kary łącznej, przy uwzględnieniu regulacji art. 85a k.k. Podjęto również skomplikowaną problematykę możliwości aplikacji do wymiaru kary łącznej specyficznie rozumianych dyrektywy zawinienia oraz stopnia społecznej szkodliwości zrelacjonowanych do całokształtu działalności przestępczej sprawcy – w kontekście możliwości wymiaru kary łącznej zarówno na podstawie kar jednostkowych, jak i wcześniej wymierzonych kar łącznych. w pracy zajęto stanowisko, iż w zależności od podstaw wymiaru kary łącznej należy w sposób odmienny podejść do analizowanych zagadnień problemowych. Owa dyferencjacja podstaw wymiaru kary łącznej zdaje się mieć największe znaczenie na płaszczyźnie katalogu oraz funkcji dyrektyw wymiaru kary łącznej.

Rozdział II dysertacji poświęcony został instytucji realnego zbiegu przestępstw. Zasadniczym zagadnieniem, którego podjęto się w tej części pracy było określenie istoty tej instytucji, czy też definicji tego typu zbiegu. Podstawowym celem rozważań było udzielenie odpowiedzi na pytanie – czy funkcjonujący na gruncie dotychczasowych regulacji kary łącznej warunek nieprzedzielenia stanowił przesłankę orzekania kary łącznej czy też warunek zaistnienia realnego zbiegu przestępstw (tzw. cezurę czasową zbiegu). Potrzeba przeprowadzenia szczegółowych rozważań w tym zakresie wynikała z następujących kwestii. Warunek nieprzedzielenia, czy też tzw. dyrektywa pierwszego wyroku, ma w naszym ustawodawstwie bardzo długą tradycję legislacyjną i funkcjonował na gruncie wszystkich dotychczasowych Kodeksów karnych. Podkreślić należy, iż od czasów k.k. z 1969 r. ów warunek poczytywany był za jeden z zasadniczych warunków zaistnienia realnego zbiegu przestępstw – rozumianego jako pewna „szczególna” wielość przestępstw. w tym kontekście jako istotne jawią się zmiany wprowadzone na mocy noweli lutowej z 2015 roku, która doprowadziła do usunięcia warunku nieprzedzielenia z dotychczasowej treści art. 85 k.k. w konsekwencji powyższego w piśmiennictwie zaprezentowano, interesująco uzasadnione, stanowisko, zgodnie z którym skutkiem powyższej zmiany było uniezależnienie kary łącznej od realnego zbiegu przestępstw. w ujęciu interpretacyjnym adherentów tego poglądu, jedynym zbiegiem o jakim można mówić na gruncie aktualnie obowiązującej regulacji jest zbieg kar. Wobec tego w pracy podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie – jaką funkcję pełniła dyrektywa pierwszego wyroku na gruncie dotychczasowych regulacji ustawowych, a w konsekwencji jakie były skutki jej usunięcia z przepisów k.k.? Prowadzone w tym zakresie rozważania rozpoczęto od analizy historycznej stanowiącej istotny kontekst interpretacyjny. Następnie podjęto w pracy analizę językową, systemową oraz celowościową słowa zbieg w ramach nazwy „realny zbieg przestępstw”, celem udzielenia odpowiedzi na postawiony problem. Analiza językowa nie dostarczyła jednoznacznej odpowiedzi w przedmiotowej problematyce, jednakże jej wyniki skłoniły do zajęcia stanowiska, iż warunek nieprzedzielenia stanowił na gruncie dotychczasowych stanów prawnych przesłankę orzekania kary łącznej, a nie warunek zaistnienia realnego zbiegu przestępstw. w ocenie Autora niniejszej pracy najdonioślejsza w przedmiotowym kontekście była analiza systemowa. Funkcjonowanie kary łącznej oraz ściśle z nią związanego rzeczywistego zbiegu, w systemie innych mechanizmów redukcyjnych – przede wszystkim czynu ciągłego, pozornego zbiegu przestępstw, pomijalnego zbiegu przestępstw oraz ciągu przestępstw –

dostarczyła istotnych argumentów przemawiających za przyjętym stanowiskiem. Zasadnicze wątpliwości co do zasadności zaprezentowanego poglądu dostarczyła interpretacja regulacji art. 108 k.k., jako ściśle odnoszącej się do art. 85 § 1 k.k. Również perspektywa celu funkcjonowania warunku nieprzedzielenia na gruncie art. 85 k.k. potwierdziła przyjęte założenie – w szczególności w kontekście pozostawienia dyrektywy pierwszego wyroku *de lege lata* na gruncie regulacji ciągu przestępstw. Ostatecznie w II rozdziale dysertacji skonstatowano, iż dyrektywa pierwszego wyroku stanowiła przesłankę orzekania kary łącznej, a w konsekwencji usunięcie jej z regulacji art. 85 § 1 k.k. nie wprowadziło żadnych rewolucyjnych zmian w zakresie podstaw orzeczenia kary łącznej, albowiem nadal jest to realny zbieg przestępstw. Wobec tego przyjęto, iż ten rodzaj zbiegu winien być rozumiany jako wielość przestępstw tego samego sprawcy nabudowana na wielości czynów, której konsekwencją jest wielość kar jednostkowych wymierzonych z osobna za każde z realnie zbiegających się przestępstw.

Najdonioślejsze, w ocenie Autora niniejszej pracy, problemy wiążące się z instytucją kary łącznej, podjęte zostały w Rozdziale III dysertacji. Ambicją tego Rozdziału była analiza dyrektywalna regulacji art. 89 § 1 k.k. na gruncie stanów prawnych obowiązujących od 1 września 1998 roku do 7 czerwca 2010 roku; od 8 czerwca 2010 roku do 30 czerwca 2015 roku; od 1 lipca 2015 roku. w ramach prowadzonych analiz podjęto szereg zagadnień problemowych, które ściśle wiązały się z prowadzonymi rozważaniami. Mając na uwadze, iż regulacja art. 89 k.k. nie miała swojego poprzednika na gruncie k.k. z 1932 r. i 1969 r. we wstępnej części Rozdziału przedstawiono kontekst historyczny prowadzonych rozważań. Szczegółnej analizie poddano poglądy judykatury oraz piśmiennictwie co do możliwości łączenia kar pozbawienia wolności orzeczonych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, jak również łączenia kar pozbawienia wolności wymierzonych z zastosowaniem tego środka probacyjnego z takimi samymi karami o charakterze bezwzględny. Za istotne zagadnienie w analizowanym kontekście uznano również problematykę jedno- bądź różnorodności kar pozbawienia wolności orzeczonych z i bez warunkowego zawieszenia ich wykonania. w tym kontekście dokonano analizy poglądów judykatury oraz piśmiennictwa, jak również prezentowanych w tym zakresie argumentów. Przeprowadzone badania doprowadziły do stwierdzenia, iż również w tym zakresie panuje niezwykła rozbieżność poglądów. w konsekwencji prowadzonego wywodu zajęto stanowisko, zgodnie z którym art. 89 § 1 k.k. w pierwotnym brzmieniu (od 1 września 1998 roku do 30 czerwca 2015 roku) stanowił:

- regułę sensu (ustawową dyrektywę interpretacyjną), którą na płaszczyźnie analizy strukturalnej normy prawnej należy lokować w ramach zakresu zastosowania normy kompetencyjnej, określającej warunki ważnego dokonania czynności konwencjonalnej jaką jest wymiar kary łącznej,
- dyrektywę celowościową sprzężoną z zakresem normowania normy sankcjonującej wskazującą jakimi okolicznościami sąd winien się kierować przy podejmowaniu decyzji o ewentualnym warunkowym zawieszeniu wykonania kary łącznej, a to przesłankami z art. 69 k.k.

W przedstawionym ujęciu, w szczególności w kontekście historycznym, przepis ten wskazywał zatem na możliwość (a w powiązaniu z art. 85 k.k. konieczność) łączenia kar orzeczonych z i bez warunkowego zawieszenia ich wykonania, jak również fakultatywną

podstawę warunkowego zawieszenia wykonania kary łącznej w takim układzie procesowym. Podkreślić należy, że w pracy przyjęto założenie, sprzeczne z dominującym natenczas stanowiskiem Sądu Najwyższego, iż w przypadku nieskorzystania przez sąd z tej możliwości, sąd był uprawniony do orzeczenia kary łącznej pozbawienia wolności o charakterze bezwzględny. Analogiczne stanowisko zajęto w zakresie łączenia kar pozbawienia wolności orzeczonych z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Zasadniczych argumentów w tym zakresie dostarczyły stanowisko zajęte co do charakteru prawnego, celu i funkcji kary łącznej oraz regulacji umożliwiających na gruncie k.k. pogorszenie sytuacji prawnej skazanego na skutek wymiaru kary łącznej. w ramach przedmiotowego Rozdziału podjęto również problematykę kontrowersyjnego zagadnienia możliwości stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary w stosunku do kar jednostkowych w razie orzekania kary łącznej w wyroku skazującym. Prowadzone w tym zakresie rozważania, przy uwzględnieniu koncepcji R. Dworkina, doprowadziły do przyjęcia, iż *de lege lata* decyzja o warunkowym zawieszeniu wykonania kary winna być podejmowana osobno do kar jednostkowych oraz kary łącznej – w sytuacji wymiaru tej ostatniej w wyroku skazującym. Do powyższych konkluzji Autora niniejszej pracy doprowadziły m.in.:

- istota nowego modelu wymiaru kary łącznej, a w tym regulacje art. 87 k.k. i 89a k.k.,
- prokonstytucyjna wykładnia przepisu art. 89 § 1b k.k.,
- zajęcie stanowiska, zgodnie z którym dyrektywy wymiaru kary łącznej są zasadami w ujęciu koncepcji R. Dworkina, a zatem nakazami optymalizacyjnymi, czego konsekwencją jest to, że w realiach konkretnej sprawy konkretne dyrektywy mogą uzyskiwać względne pierwszeństwo przed pozostałymi (co oczywiście pozostaje bez znaczenia na płaszczyźnie obowiązywania).

W przedmiotowym Rozdziale podjęto również problematykę zmian normatywnych w treści regulacji art. 89 i 89a k.k. na skutek noweli lutowej. z uwagi na samoistne określenie w ich przepisach przesłanek warunkowego zawieszenia wykonania kary łącznej, niezależnych od przesłanek warunkowego zawieszenia wykonania kar jednostkowych (określonych w art. 69 k.k.), odstąpiono od zaprezentowanego na gruncie wcześniejszych stanów prawnych (od 1 września 1998 roku do 30 czerwca 2015 roku) stanowiska co do możliwości warunkowego zawieszenia wykonania kary łącznej nabudowanej na karach o charakterze bezwzględny. o ile na gruncie stanów prawnych obowiązujących do dnia 30 czerwca 2015 roku możliwość taka formalnie istniała to, aktualnie, z uwagi na zmiany wprowadzone nowelą lutową – możliwość warunkowego zawieszenia wykonania kary łącznej istnieje wyłącznie wówczas, gdy co najmniej jedną z podlegających łączeniu kar jest kara pozbawienia wolności orzeczona z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. w przedmiotowym Rozdziale podjęto również zagadnienie zakresu zastosowania regulacji art. 89 k.k., w szczególności w kontekście usunięcia z § 1 te same regulacji wskazania, iż odnosi się on do wyroku łącznego, które funkcjonowało na gruncie stanu prawnego obowiązującego od 8 czerwca 2010 roku do 30 czerwca 2015 roku. Pod uwagę w prowadzonych analizach wzięto również pozostawienie na gruncie art. 89 § 1a k.k. wskazania, iż regulacja ta *expressis verbis* znajduje zastosowanie do wyroku łącznego.

W ramach prowadzonych rozważań na bieżąco przedstawiano uwagi krytyczne co do przywoływanych poglądów judykatury oraz piśmiennictwa, prezentowano własne stanowisko oraz potencjalne postulaty *de lege ferenda*. w konsekwencji powyższego w pracy nie został wyodrębniony oddzielny Rozdział poświęcony tej problematyce.

Kluczowe słowa: „kara łączna”, „realny zbieg przestępstw”, „mechanizmy redukcyjne”, „instytucje integrujące”.

Miriam Hrasimová